

POSTANOWIENIE

Dnia 10 marca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący)

SSN Dawid Miąsik

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

Protokolant Anna Pęsko

w sprawie z odwołania S. C.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

o prawo do emerytury pomostowej,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 10 marca 2016 r.,

zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem przez Sąd Apelacyjny z dnia 7 grudnia 2015 r.,

"czy emerytury pomostowe określone przepisami ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 965) są świadczeniami z tytułu starości, a w konsekwencji czy z mocy art. 3 ust. 1 lit. d rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U.UE.L.04.166.1), rozporządzenie to znajduje zastosowanie przy ustalaniu prawa do emerytury pomostowej".

odmawia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 31 lipca 2013 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, powołując się na przepisy ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. z 2015 r., poz. 965 ze zm.), odmówił ustalenia S. C. prawa do emerytury

pomostowej, wskazując, że na dzień 1 stycznia 2009 r. wnioskodawca nie udowodnił 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy pomostowej, jak również nie udowodnił wymaganego 25-letniego okresu składkowego i nieskładkowego.

Wyrokiem z dnia 28 stycznia 2015 r. Sąd Okręgowy w G. oddalił odwołanie wnioskodawcy od powyższej decyzji. Podstawę tego rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia.

Wnioskodawca (ur. 1 stycznia 1951 r.), w dniu 12 czerwca 2013 r. złożył ponowny wniosek o emeryturę pomostową. Organ rentowy uznał za udowodnione 23 lata i 6 miesięcy okresów składkowych i nieskładkowych (od 26 czerwca 1970 r. do 9 grudnia 1980 r.; od 18 grudnia 1980 r. do 30 października 1981 r.; od 26 stycznia 1982 r. do 31 lipca 1989 r.; od 10 stycznia 1990 r. do 29 czerwca 1991 r.; od 26 listopada 1991 r. do 3 czerwca 1992 r.; od 5 kwietnia 1993 r. do 16 października 1993 r. oraz od 18 maja 1994 r. do 13 grudnia 1994 r.), w tym okresy pracy w szczególnych warunkach od 26 czerwca 1970 r. do 9 grudnia 1980 r. oraz od 18 grudnia 1980 r. do 30 października 1981 r. W okresie od 26 stycznia 1982 r. do 31 lipca 1989 r. wnioskodawca był zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy w Zarządzie [...] w charakterze pracownika wpisanego na listę członków załogi statku, wykonując prace w szczególnych warunkach na jednostkach pływających w portach morskich w stoczniach, wymienione w dziale VIII, poz. 6 wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej jako rozporządzenie z 1983 r.). W okresach od 5 listopada 2005 r. do 31 grudnia 2005 r. oraz od 1 stycznia 2006 r. do 21 kwietnia 2006 r. wnioskodawca świadczył pracę w oparciu o umowę o pracę na statku w Niemczech, w charakterze drugiego mechanika. Pracował w wymiarze ośmiu godzin dziennie i podlegał kierownictwu starszego mechanika oraz kapitana. We wskazanych okresach opłacał składki na rzecz niemieckiej instytucji ubezpieczeniowej. W okresie od 1 stycznia 2006 r. do 31 grudnia 2011 r. wnioskodawca był zatrudniony na podstawie umowy o pracę jako członek załogi - starszy mechanik na statku w Norwegii. Odprowadzał wówczas składki na rzecz norweskiej instytucji ubezpieczeniowej.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji uznał odwołanie wnioskodawcy za niezasadne.

Powołując się na treść art. 3, art. 4 i art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych oraz załącznika nr 1 do tej ustawy, zawierającego wykaz prac w szczególnych warunkach i wymieniającego pod poz. 23 prace na statkach żeglugi morskiej, Sąd pierwszej instancji uznał, że co prawda okres pracy wnioskodawcy od 26 stycznia 1982 r. do 31 lipca 1989 r. stanowi okres wykonywania pracy w warunkach szczególnych, co powoduje, że wnioskodawca legitymuje się wymaganym 15-letnim stażem takiej pracy, to jednak nie spełnia on warunku 25 lat ogólnego stażu ubezpieczeniowego.

Wskazując na treść art. 4 pkt 4 ustawy o emeryturach pomostowych, Sąd pierwszej instancji wskazał, że okres składkowy i nieskładkowy ustalany jest na zasadach określonych w art. 5-9 i art. 11 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna). Okresy pracy poza granicami kraju mogą być uwzględnione przy ustalaniu prawa do emerytury pomostowej pod warunkiem uznania ich za okresy składkowe w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 1 lub art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy emerytalnej (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 marca 2003 r., II UK 196/21, OSNP 2004 nr 8, poz. 144). Okresy wykonywania pracy za granicą nie są uwzględniane wówczas, gdy obowiązujące przepisy nie dają podstawy do uznania ich za okresy składkowe. Okresy zatrudnienia za granicą u pracodawców zagranicznych stanowią okresy składkowe, o których mowa w art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d i art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej, jeżeli opłacane były składki na ubezpieczenie społeczne w Polsce. Ponieważ za okresy pracy w Niemczech i Norwegii wnioskodawca nie opłacał składek w Polsce, przeto nie stanowią one okresów składkowych w rozumieniu ustawy emerytalnej. Okresy te nie podlegają również zaliczeniu w oparciu o przepisy prawa unijnego, które odnoszą się do świadczeń z tytułu starości (art. 3 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady [WE] nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego [Dz.U.UE.L.04.166.1; dalej jako rozporządzenie nr 883/2004]). Emerytura pomostowa do takich świadczeń nie należy, gdyż - zgodnie z art. 16 ustawy o emeryturach pomostowych

- jest świadczeniem przejściowym, przysługującym w okresie pomiędzy pracą a emeryturą właściwą (przyznawaną z uwagi na osiągnięcie wieku emerytalnego), do którego prawo ustaje z dniem poprzedzającym dzień nabycia prawa do emerytury (świadczenia z tytułu starości).

Rozpoznając apelację wnioskodawcy od powyższego wyroku, Sąd drugiej instancji powziął poważne wątpliwości, sformułowane w przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym, a mianowicie, czy emerytura pomostowa jest świadczeniem z tytułu starości, a w konsekwencji, czy z mocy art. 3 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 883/2004 znajduje ono zastosowanie przy ustalaniu prawa do tego świadczenia.

Sąd drugiej instancji wskazał, że w stosunkach pomiędzy państwami Europejskiego Obszaru Gospodarczego nienależącymi do Unii Europejskiej, tj. Norwegią, Irlandią i Lichtensteinem, rozporządzenie nr 883/2004 weszło w życie z dniem 1 czerwca 2012 r. Przed tą datą w zakresie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w stosunkach, między innymi, z Norwegią zastosowanie miały przepisy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego dla pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U.UE. L. 1971.149.2; dalej jako rozporządzenie nr 1408/71). W rozporządzeniu tym wśród świadczeń objętych koordynacją nie wymieniono świadczeń przedemerytalnych.

W myśl art. 3 ust. 1 rozporządzenia nr 883/2004, znajduje ono zastosowanie do całego ustawodawstwa odnoszącego się, między innymi, do świadczeń z tytułu starości (lit. d) oraz świadczeń przedemerytalnych (lit. i). Zgodnie z art. 1 lit. x) tego rozporządzenia, określenie „świadczenie przedemerytalne” oznacza „wszystkie świadczenia pieniężne inne niż zasiłek dla bezrobotnych lub wcześniejsze świadczenie z tytułu starości, a emerytura udzielane od określonego wieku pracownikom, którzy ograniczyli, zaprzestali lub zawiesili swą dającą wynagrodzenie pracę do wieku, w którym kwalifikują się do emerytury lub do wcześniejszej emerytury, a których otrzymywanie nie jest uzależnione od tego, czy zainteresowana osoba pozostaje w dyspozycji służb zatrudnienia właściwego

państwa". Z kolei pojęcie „wcześniejsze świadczenie z tytułu starości” oznacza „świadczenie udzielane przed osiągnięciem zwykłego wieku emerytalnego, które albo jest nadal przyznawane po osiągnięciu wspomnianego wieku, albo jest zastępowane innym świadczeniem z tytułu starości”. Objęcie koordynacją świadczenia przedemerytalnego uregulowanego ustawą z dnia 30 kwietnia 2004 r. o świadczeniach przedemerytalnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 170 ze zm.) nie budzi wątpliwości, jednak - z mocy art. 66 rozporządzenia nr 883/2004 - nie znajduje do nich zastosowania zasada sumowania okresów ubezpieczenia określona w art. 6 tego rozporządzenia.

W ocenie Sądu drugiej instancji, charakter emerytur pomostowych nie jest jednoznaczny. I tak, według stanowiska Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pojęcie „świadczenia przedemerytalne” obejmuje w odniesieniu do polskich przepisów, między innymi, emerytury pomostowe i renty rodzinne po osobach uprawnionych do emerytury pomostowej, uregulowane w ustawie z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych. Z kolei w doktrynie wskazuje się, że - w kontekście prawa polskiego - do kategorii świadczeń przedemerytalnych zaliczyć trzeba świadczenie przyznawane na podstawie ustawy z dnia 30 kwietnia 2004 r. o świadczeniach przedemerytalnych (K. Ślęzak. „Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego”, Komentarz. Warszawa 2012, s. 72). W wyroku z dnia 11 grudnia 2013 r., III AUa 518/13, Sąd Apelacyjny w Szczecinie stanął na stanowisku, że emerytura pomostowa nie jest świadczeniem z tytułu starości określonym w art. 3 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 883/2004. W uzasadnieniu tego wyroku podniesiono, że wykaz ryzyk ubezpieczeniowych zawartych w art. 3 ust. 1 rozporządzenia jest zamknięty, a niewymieniony w tym przepisie dział zabezpieczenia społecznego nie wchodzi do zakresu wymienionych tam świadczeń. Treść tej regulacji pozwala zatem na stwierdzenie, że emerytura pomostowa - chociaż jest świadczeniem, które może być przyznane po osiągnięciu określonego wieku - wymaga spełnienia jeszcze kilku przesłanek określonych w art. 4 w związku z art. 8 ustawy o emeryturach pomostowych. Tym co odróżnia świadczenie z tytułu starości od innych kategorii świadczeń, które również mogą być przyznane ze względu na osiągnięcie określonego wieku lub stażu pracy, jest konieczność spełnienia dodatkowych warunków lub zaistnienie określonej sytuacji.

Stąd też uważa się - i jest to stanowisko prezentowane w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości - że w przypadku typowych świadczeń z tytułu starości ich nabycie i realizacja związana jest z osiągnięciem określonego wieku i realizacją prawa do zaprzestania wykonywania pracy i stanowi to swoiste uprawnienie osoby zainteresowanej.

Sąd drugiej instancji wskazał, że jest też możliwe przyjęcie stanowiska przeciwnego i zakwalifikowanie emerytur pomostowych jako „wcześniejszych świadczeń z tytułu starości” oraz objęcie ich przepisami rozporządzenia nr 883/2004 z uwagi na to, że po pierwsze - stosowanie tych przepisów do emerytur pomostowych nie zostało wyłączone w art. 3 ust. 5 powołanego rozporządzenia; po drugie - zgodnie z art. 3 ust. 2 rozporządzenia, o ile załącznik XI nie stanowi inaczej, rozporządzenie stosuje się do ogólnych i specjalnych systemów zabezpieczeń społecznych, bez względu na to czy są one składkowe, czy nieskładkowe, oraz do systemów związanych z obowiązkiem pracodawcy lub armatora (Polska nie jest wymieniona w tym załączniku); po trzecie - uzyskanie prawa do emerytury pomostowej nie jest uzależnione od pozostawiania ubezpieczonego do dyspozycji służb zatrudnienia państwa właściwego; po czwarte - w uzasadnieniu projektu ustawy o emeryturach pomostowych wskazano między innymi, że osoby pracujące w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze zamiast uprawnień do wcześniejszego przejścia na emeryturę będą uprawnione do świadczeń wynikających z ustawy o emeryturach pomostowych, stanowiących realizację zapowiedzi zawartej w art. 24 ustawy emerytalnej w momencie wprowadzania reformy systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce; po piąte - porównując warunki stawiane ubezpieczonym ubiegającym się o emeryturę pomostową w stosunku do przesłanek wymaganych do uzyskania prawa do emerytury w obniżonym wieku z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, zasadniczo różnice sprowadzają się do wykazów stanowisk prac w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze określonych w załącznikach nr 1 i nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych oraz w wykazach A i B stanowiących załączniki do rozporządzenia z 1983 r. oraz do wymagania rozwiązania stosunku pracy w przypadku ubiegania się o emeryturę pomostową; po szóste - art. 18, 19 i 20 ustawy o emeryturach pomostowych

przewidują uprawnienia do dodatku pielęgnacyjnego, renty rodzinnej i zasiłku pogrzebowego na zasadach przewidzianych w ustawie emerytalnej; po siódme - w myśl art. 14 ust. 3 ustawy o emeryturach pomostowych, kwota emerytury pomostowej nie może być niższa niż kwota najniższej emerytury, o której mowa w art. 85 ustawy emerytalnej; po ósme - w art. 1 lit. x) rozporządzenia nr 883/2004 wskazano, że „wcześniejsze świadczenie z tytułu starości” oznacza świadczenie udzielane przed osiągnięciem zwykłego wieku emerytalnego, które albo jest przyznawane po osiągnięciu wspomnianego wieku, albo jest zastępowane innym świadczeniem z tytułu starości; po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego przez osobę uprawnioną do emerytury pomostowej, uzyskuje ona prawo do emerytury (o ile wystąpi z takim wnioskiem), gdyż ogólny staż pracy wymagany do uzyskania emerytury pomostowej i emerytury powszechnej jest taki sam, a tym samym emerytura pomostowa zastąpiona zostanie „innym świadczeniem z tytułu starości”; po dziewiąte - w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości przyjmuje się, że świadczenie jest zakwalifikowane jako świadczenie z zakresu ubezpieczenia społecznego, gdy ma wyraźnie zdefiniowane warunki nabycia określone w przepisach prawa krajowego, gdy prawo gwarantuje uprawnionemu roszczenie do przyznania i wypłaty świadczenia, gdy prawo powstaje po spełnieniu uprzednio zdefiniowanych przesłanek ustawowych, gdy sposób rozpatrzenia wyklucza jakąkolwiek decyzję uznaniową. Jeżeli tak zdefiniowane świadczenie odnosi się do choćby jednego z ryzyk wymienionych w art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1408/71, to może zostać zakwalifikowane do katalogu świadczeń podlegających koordynacji (por. G. Uścińska. Zabezpieczenie społeczne osób korzystających z prawa do przemieszczania się w Unii Europejskiej, Warszawa 2013, s. 189). Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z dnia 20 stycznia 2005 r. w sprawie *C-101/04 Roger Noteboom v. Rijksdienst voor Pensioenen*, stwierdził, że świadczenie można uznać za świadczenie z ubezpieczenia społecznego wchodzące w przedmiotowy zakres stosowania rozporządzenia nr 1408/71, jeżeli, po pierwsze - jest ono przyznawane uprawnionym w oderwaniu od jakiejkolwiek indywidualnej i dyskrecyjnej oceny ich osobistych potrzeb i na podstawie prawnie określonej sytuacji oraz po drugie - dotyczy ono jednego z ryzyk enumeratywnie wyliczonych w art. 4 ust. 1 tego rozporządzenia, zaś podział na świadczenia wyłączone z

zakresu stosowania rozporządzenia nr 1408/71 i na świadczenia do niego należące opiera się na elementach konstytutywnych świadczenia, w szczególności na jego celach i warunkach przyznania, nie zaś na okoliczności, iż dane świadczenie zostało lub nie zostało zakwalifikowane przez ustawodawstwo krajowe jako świadczenie z ubezpieczenia społecznego (podobnie w wyrokach z dnia 18 grudnia 2007 r. w sprawie C-396/05; z dnia 27 stycznia 1981 r., 70/80, *Tamara Vigier v. Bundesversicherungsanstalt für Angestellte*; z dnia 27 marca 1985 r., 122/84, *Kennethi Carol Cole v. Centre public d'aide sociale de Chastre*; z dnia 10 października 1996 r., C-245/94, *Ingrid Hoever i Iris Zachów v. Land Nordrhein-Westfalen*). Zdaniem Sądu Apelacyjnego, powyższe stanowiska Trybunału Sprawiedliwości można odnieść do oceny zakresu stosowania rozporządzenia nr 883/2004, czego potwierdzenie może stanowić wyrok Trybunału z dnia 16 września 2015 r. w sprawie C-361/13, w którym wyjaśniono, że zasadniczą cechą świadczeń z tytułu starości, o których mowa w art. 3 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 883/2004 jest to, że świadczenia te służą zapewnieniu źródeł utrzymania osobom, które wraz z osiągnięciem pewnego wieku kończą działalność zarobkową i nie są już zobowiązane do pozostawania do dyspozycji urzędów pracy (także wyrok w sprawie 171/82, *Valentini*).

W ocenie Sądu drugiej instancji, wskazane wyżej cechy emerytury pomostowej, redakcja art. 1 lit. x), art. 3 ust. 2 i 5 rozporządzenia nr 883/2004 oraz przytoczone orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości przemawiają za zakwalifikowaniem tego świadczenia jako „wcześniejszego świadczenia z tytułu starości”, o którym mowa w art. 1 lit. x) rozporządzenia nr 883/2004, nieobjętego zakresem użytego w tym przepisie określenia „świadczenia przedemerytalnego”. W konsekwencji, z mocy art. 3 ust. 1 lit. d) rozporządzenia nr 883/2004, znajdowałoby ono zastosowanie do emerytury pomostowej. W tym wypadku - odmiennie niż w przypadku świadczenia przedemerytalnego - zastosowanie znajdowałby art. 6 rozporządzenia nr 883/2004, umożliwiający sumowanie, między innymi, okresów ubezpieczenia i zatrudnienia w innym Państwie Członkowskim lub w Państwie należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego, nienależącym do Unii Europejskiej, w tym przy nabywaniu prawa do emerytury pomostowej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

W pierwszej kolejności należy stwierdzić, że wprawdzie sąd drugiej instancji może zwrócić się do Sądu Najwyższego o podjęcie stosownej uchwały na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., to - zgodnie z art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 ze zm., dalej jako TFUE) - organem właściwym do orzekania w trybie prejudycjalnym o wykładni traktatów oraz o ważności i wykładni aktów przyjętych przez instytucje, organy lub jednostki organizacyjne Unii jest Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej jako TSUE). W rezultacie to on jest wyłącznie właściwy do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego obejmującego wykładnię prawa unijnego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2010 r., III CZP 3/10, OSNC 2010 nr 11, poz. 155).

Objęta przedstawionym zagadnieniem prawnym kwestia, czy emerytura pomostowa wynikająca z ustawy o emeryturach pomostowych jest świadczeniem z tytułu starości w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. d) rozporządzenia nr 883/2004 dotyczy wykładni prawa unijnego i nie stanowiła dotychczas przedmiotu rozstrzygnięcia TSUE. Sąd drugiej instancji nie dostrzegł przy tym, że jest ona wtórna w stosunku do problemu wyłaniającego się na tle art. 9 tego rozporządzenia, zgodnie z którym, państwa członkowskie corocznie powiadamiają pisemnie Komisję Europejską o oświadczeniach złożonych zgodnie z art. 1 lit. I), o ustawodawstwie i systemach, o których mowa w art. 3, określając datę, od której rozporządzenie stosować się będzie do systemów wskazanych przez państwa członkowskie. Odwołując się do stanowiska Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (dostępnego na stronie internetowej - <http://www.mpips.gov.pl/koordynacja-systemow-zabezpieczenia-spoiecznego/unia-europejska/swiadczenia-w-ramach-koordynacji-unijnej-/swiadczenia-przedemerytalne-/>), wskazującego, że pojęcie „świadczenia przedemerytalne” obejmuje - w odniesieniu do polskich przepisów - emerytury pomostowe, Sąd odwoławczy nie dostrzegł, iż Rzeczpospolita Polska złożyła po dniu 28 czerwca 2012 r. (data uchylenia obowiązku publikowania oświadczenia w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej), na podstawie art. 9 rozporządzenia nr 883/2004, oświadczenie (dostępne na stronie internetowej Unii Europejskiej - <http://ec.europa.eu/social/main./jsp?catid=868&intPageid=2285&langid=en>), w

którym stwierdza się, że rozporządzenie nr 883/2004 ma zastosowanie do wymienionych w oświadczeniu systemów od dnia 1 maja 2010 r., a - zgodnie z pkt II ppkt 9 oświadczenia - za świadczenia przedemerytalne w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. i) tego rozporządzenia uznaje się: 1) świadczenia przedemerytalne uregulowane w ustawie z dnia 30 kwietnia 2004 r. o świadczeniach przedemerytalnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 170 ze zm.); 2) emerytury pomostowe i renty rodzinne po osobach uprawnionych do emerytury pomostowej, uregulowane w ustawie o emeryturach pomostowych; 3) nauczycielskie świadczenia kompensacyjne, uregulowane w ustawie z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (jednolity tekst: Dz.U. Nr 97, poz. 800 ze zm.). Oznacza to, że w złożonym przez Polskę na podstawie art. 9 rozporządzenia nr 883/2004 oświadczeniu „o przepisach i systemach, o których mowa w art. 3”, emerytury pomostowe uznane zostały za świadczenia przedemerytalne, co - *prima facie* - mogłoby wskazywać na przesądzenie odpowiedzi na przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne. Powstaje jednak wątpliwość, czy kwalifikacja ta jest wiążąca, a inaczej rzecz ujmując, na ile złożenie oświadczenia i wskazanie w nim określonych świadczeń wpływa na ich zakwalifikowanie do świadczeń objętych koordynacją.

Z dotychczasowego orzecznictwa TSUE wynika, że o ile w przypadku niezłożenia przez państwo członkowskie stosownego oświadczenia należy każdorazowo badać, czy określone świadczenie należy do jednego z działów zabezpieczenia społecznego w rozumieniu art. 3 rozporządzenia nr 883/2004, a jeśli tak, to do którego (por. wyroki: z dnia 17 lipca 1964 r., 100/63, *Van der Veen*; z dnia 2 grudnia 1964 r., 24/64, *Dingemans*; z dnia 31 marca 1977 r., 79/76, *Fossi*; z dnia 29 listopada 1977 r., 35/77, *Beerens*; z dnia 4 listopada 1997 r., C-20/96, *Snares*; z dnia 11 czerwca 1998 r., C-297/96, *Partridge*), o tyle złożenie oświadczenia powoduje, że wskazane w nim świadczenia zostają uznane za świadczenia z zabezpieczenia społecznego w rozumieniu rozporządzenia, nawet jeśli kwalifikacja ta może wywoływać wątpliwości, a złożone oświadczenie wiąże państwo członkowskie w tym sensie, że nie może ono później kwestionować, iż wskazane w oświadczeniu świadczenia są objęte unijną koordynacją (por. wyroki: z dnia 29 listopada 1977 r., 35/77, *Beerens*; z dnia 22 lutego 1990 r., C-228/88,

Bronzino; z dnia 22 lutego 1990 r., C-12/89, *Gatto*). W orzecznictwie TSUE nie zajmowano się natomiast wprost problemem, jak należy postąpić w sytuacji, w której państwo członkowskie złożyło oświadczenie, lecz wskazane w nim świadczenie zostało błędnie zakwalifikowane do konkretnego działu zabezpieczenia społecznego w rozumieniu art. 3 rozporządzenia nr 883/2004.

Odpowiedź na pytanie, czy emerytura pomostowa przewidziana w ustawie o emeryturach pomostowych jest świadczeniem z tytułu starości w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. d) rozporządzenia nr 883/2004, czy też świadczeniem przedemerytalnym w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. i) tego rozporządzenia, wymaga zatem w pierwszym rzędzie rozstrzygnięcia zagadnienia, czy dokonana przez państwo członkowskie w oświadczeniu złożonym na podstawie art. 9 rozporządzenia nr 883/2004 kwalifikacja danego świadczenia, jako odnoszącego się do konkretnego działu zabezpieczenia społecznego wymienionego w art. 3 tego rozporządzenia, może podlegać ocenie przez organ lub sąd krajowy.

Co do tej ostatniej kwestii należy zwrócić uwagę, że oświadczenia państw członkowskich powinny uwzględniać treść regulacji unijnych, a więc są ważne tylko wtedy, gdy mieszczą się w ramach wynikających z prawa Unii Europejskiej (por. stanowisko Rzecznika Generalnego do wyroku z dnia 29 listopada 1977 r., 35/77, *Beerens*, w którym stwierdzono, że złożone oświadczenie ma walor dowodu, ale tak długo, jak długo nie wynika z niego, że jest ono pod pewnym względem wadliwe). W orzecznictwie TSUE - w kontekście wątpliwości co do zakwalifikowania danego świadczenia za świadczenie z zabezpieczenia społecznego - uznano, że „każda norma prawa krajowego, która reguluje jedną z dziedzin ujętych w rozporządzeniu, wchodzi *ipso iure*, po jej wejściu w życie, w zakres zastosowania rozporządzenia. Przeciwnie stanowisko prowadziłoby do pozostawienia zakresu zastosowania rozporządzenia swobodnemu uznaniu państw członkowskich” (por. wyrok z dnia 15 czerwca 1964 r., C-100/63, *Van der Veen*). Oznaczałoby to, że państwo członkowskie - w oświadczeniu składanym na podstawie art. 9 rozporządzenia nr 883/2004 - nie ma prawa do takiego kwalifikowania świadczeń, które prowadziłoby do modyfikacji przedmiotowego zakresu unijnej koordynacji, a w konsekwencji, że złożenie oświadczenia nie sprzeciwiałoby się ocenie co do prawidłowości kwalifikacji określonego świadczenia. W istocie nie ma bowiem

różnicy pomiędzy sytuacją, w której oświadczenia brak a sytuacją, w której oświadczenie wprawdzie zostało złożone, lecz powstają uzasadnione wątpliwości, czy nie jest ono wadliwe. Wadliwość ta może polegać zarówno na tym, że określone świadczenie krajowe nie zostało uznane za świadczenie z zabezpieczenia społecznego, jak również, że określone świadczenie krajowe zostało błędnie zakwalifikowane do określonej kategorii świadczeń wymienionych w art. 3 ust. 1 rozporządzenia nr 883/2004.

Dopiero przesądzenie, że złożenie oświadczenia przez państwo członkowskie na podstawie art. 9 rozporządzenia nr 883/2004 nie uniemożliwia oceny prawidłowości zakwalifikowania świadczenia wskazanego w oświadczeniu do jednego z działów zabezpieczenia społecznego, otwiera drogę do rozważania zagadnienia, czy emerytura pomostowa przysługująca na podstawie ustawy o emeryturach pomostowych może być uznana za świadczenie z tytułu starości w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. d) tego rozporządzenia. Pozytywne rozstrzygnięcie tej kwestii pozwalałoby na zastosowanie w sprawie zasady sumowania okresów ubezpieczenia (art. 6 rozporządzenia). Możliwość taka byłaby natomiast wyłączona w razie zakwalifikowania emerytury pomostowej do świadczeń przedemerytalnych w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. i).

W tym ostatnim wypadku wyłania się kolejny niedostrzeżony przez Sąd Apelacyjny problem, a mianowicie, czy wyłączenie - w odniesieniu do świadczeń przedemerytalnych - zasady sumowania okresów ubezpieczenia (art. 66 i pkt 33 preambuły rozporządzenia nr 883/2004) realizuje funkcję ochronną w dziedzinie zabezpieczenia społecznego wynikającą z art. 48 lit. a) TFUE. Przepis ten stanowi, że Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, przyjmują w dziedzinie zabezpieczenia społecznego środki niezbędne do ustanowienia swobodnego przepływu pracowników; w tym celu Rada ustanawia system umożliwiający migrującym pracownikom najemnym i osobom prowadzącym działalność na własny rachunek oraz uprawnionym osobom od nich zależnym zaliczenie wszystkich okresów uwzględnianych w prawie poszczególnych państw, w celu nabycia i zachowania prawa do świadczeń oraz naliczenia wysokości świadczeń. Wyłączenie w przypadku świadczenia przedemerytalnego wynikającej z art. 6 rozporządzenia nr 883/2004 zasady sumowania okresów

ubezpieczenia, może zatem budzić wątpliwości co do zgodności art. 66 tego rozporządzenia z art. 48 Traktatu, co również wymagałoby rozstrzygnięcia przez TSUE.

Niewątpliwie emerytury pomostowe wynikające z ustawy o emeryturach pomostowych nie należą do świadczeń wymienionych w art. 3 ust. 1 lit. h) i ust. 5 rozporządzenia nr 883/2004. Nie zostały również wyłączone z unijnej koordynacji na mocy załącznika Nr XI (art. 3 ust. 2 tego rozporządzenia). Wątpliwość dotyczy natomiast zakwalifikowania ich do konkretnej kategorii świadczeń w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. d) lub lit. i) rozporządzenia nr 883/2004.

W dotychczasowym orzecznictwie TSUE ogólnie stwierdzano, że zaliczenie określonego świadczenia do świadczeń objętych koordynacją możliwe jest w przypadku, gdy: 1) przyznawane jest ono na podstawie ustawowych przesłanek bez badania indywidualnej potrzeby osoby zainteresowanej oraz 2) dotyczy jednego z ryzyk wymienionych w art. 3 ust. 1 rozporządzenia nr 883/2004 (por. wyroki: z dnia 27 marca 1985 r., 249/83, *Hoeckx*, pkt 11; z dnia 2 sierpnia 1993 r., C-66/92, *Acciardi*, pkt 14; z dnia 5 marca 1998 r., C-160/96, *Molenaar*, pkt 20; z dnia 21 lutego 2006 r., C-286/03, *Hosse*, pkt 37; z dnia 18 grudnia 2007 r., C-396/05, *Habelt*, pkt 63). W zakresie dokładnego charakteru świadczenia, w orzecznictwie TSUE stwierdza się, że dla uznania danych świadczeń za świadczenia z zabezpieczenia społecznego powinny one być postrzegane jako posiadające taką samą naturę, niezależnie od cech właściwych różnym ustawodawstwom krajowym, gdy ich cel, podstawa wyliczenia i warunki przyznawania są identyczne. Natomiast cechy wyłącznie formalne nie mogą być uznawane za elementy konstytutywne przy określaniu świadczeń (por. wyroki: z dnia 5 lipca 1983 r., 171/82, *Valentini*, pkt 13; z dnia 18 lipca 2006 r., C-406/04, *De Cuyper*, pkt 25; z dnia 11 września 2008 r., C-228/07, *Petersen*, pkt 21). Rozstrzygany był również problem świadczeń przyznawanych przed osiągnięciem wieku emerytalnego, przy czym kontrowersje odnoszące się do zakresu przedmiotowego dotyczyły tego, czy badane świadczenia są świadczeniami z tytułu starości, czy też świadczeniami przyznawanymi ze względu na sytuację na rynku pracy, a więc czy w ogóle mogą być uznane za świadczenia z zakresu zabezpieczenia społecznego podlegające unijnej koordynacji (por. wyroki: z dnia 5 lipca 1983 r., 171/82, *Valentini*; z dnia 11

czerwca 1996 r., C-25/95, *Otte*). W pierwszym z powołanych wyroków TSUE stwierdził, że świadczenia z tytułu starości posiadają tę cechę szczególną, iż mają na celu zabezpieczenie środków do życia dla osób, które: 1) ukończyły określony wiek oraz 2) nie są zobowiązane pozostać w dyspozycji służb zatrudnienia. W wyroku tym przyjęto, że w przypadku świadczeń z tytułu starości przyznawane są one przede wszystkim ze względu na osiągnięcie określonego wieku, a zatem nie może być za takie uznane świadczenie udzielane dla realizacji celu związanego z kształtowaniem polityki rynku pracy, sprowadzającego się do zwalniania miejsc pracy dla młodszych pracowników. Z kolei w drugim z powołanych wyżej wyroków - za istotny uznano charakter i cel badanego świadczenia oraz zasady jego przyznawania, uznając, że z jednej strony - brak finansowania składowego, ograniczony czas pobierania, brak roszczenia o wypłatę, wygaśnięcie prawa do świadczenia w chwili śmierci uprawnionego bez prawa do renty rodzinnej z tego tytułu, a z drugiej strony - okoliczność, że świadczenie realizuje cel związany z sytuacją na rynku pracy, lecz świadczeniobiorca nie ma obowiązku pozostawania w dyspozycji służb zatrudnienia, powodują, iż świadczenie to nie jest ani świadczeniem z tytułu starości, ani świadczeniem z tytułu bezrobocia, ale typowym świadczeniem przedemerytalnym, nieobjętym w tym czasie koordynacją unijną.

Na tle spraw dotyczących świadczeń z tytułu starości nie był natomiast analizowany problem sprowadzający się do rozstrzygnięcia kwestii, że świadczenie bezspornie należy do świadczeń z zabezpieczenia społecznego, ale istnieją wątpliwości, czy zostało prawidłowo zakwalifikowane do określonej kategorii świadczeń objętych regulacją art. 3 ust. 1 rozporządzenia nr 883/2004. W tym kontekście należy mieć na uwadze, że niejednokrotnie świadczenia wprowadzane w państwach Unii Europejskiej uzależnione były z jednej strony od osiągnięcia określonego wieku, a z drugiej strony służyły złagodzeniu skutków sytuacji na rynku pracy. Wykazywały zatem często cechy wspólne dla świadczeń z tytułu starości oraz świadczeń z tytułu bezrobocia. Właśnie tę perspektywę uwzględnia definicja „świadczeń przedemerytalnych” zawarta w art. 1 lit. x) rozporządzenia nr 883/2004. Zgodnie z tym przepisem, określenie „świadczenie przedemerytalne” oznacza: wszystkie świadczenia pieniężne inne niż zasiłek dla bezrobotnych lub wcześniejsze świadczenie z tytułu starości, [a emerytura] udzielane od określonego

wieku pracownikom, którzy ograniczyli, zaprzestali lub zawiesili swą dającą wynagrodzenie pracę do wieku, w którym kwalifikują się do emerytury lub do wcześniejszej emerytury, a których otrzymywanie nie jest uzależnione od tego, czy dana osoba pozostaje w dyspozycji służb zatrudnienia właściwego państwa; „wcześniejsze świadczenie z tytułu starości” oznacza świadczenie udzielane przed osiągnięciem zwykłego wieku emerytalnego, które albo jest nadal przyznawane po osiągnięciu wspomnianego wieku, albo jest zastępowane innym świadczeniem z tytułu starości.

Uwzględniając wypracowaną w orzecznictwie TSUE metodologię kwalifikacji świadczenia do określonej kategorii świadczeń z zabezpieczenia społecznego, istotne jest ustalenie charakteru, celu oraz zasad ustalania prawa do świadczenia (w tym wypadku emerytury pomostowej), w świetle definicji „świadczenia przedemerytalnego” zawartej w art. 1 lit. x) rozporządzenia nr 883/2004. Z definicji tej wynika, że wcześniejsze świadczenie z tytułu starości zostało oddzielone od typowych świadczeń z tytułu starości, jakimi są emerytura i wcześniejsza emerytura oraz od świadczenia przedemerytalnego, jednak kryteria wyodrębniania wcześniejszego świadczenia z tytułu starości w relacji do świadczenia przedemerytalnego nie są jednoznaczne i budzą wątpliwości, przekładające się na wątpliwości co do oceny charakteru emerytury pomostowej, na co wskazuje w swoich rozważaniach Sąd drugiej instancji.

Przy przyjęciu, że zdefiniowane w art. 1 lit. x) rozporządzenia nr 883/2004 pojęcie świadczenia przedemerytalnego jednocześnie doprecyzowuje pojęcie wcześniejszego świadczenia z tytułu starości w ten sposób, iż to ostatnie oznacza - niebędące świadczeniem przedemerytalnym - świadczenie udzielane od określonego wieku pracownikom, którzy ograniczyli, zaprzestali lub zawiesili swą pracę do wieku, w którym nabywają uprawnienia do emerytury lub wcześniejszej emerytury (kryteria te spełnia emerytura pomostowa - art. 4 pkt 3 i 7, art. 16 oraz art. 17 ust. 1 i 4 ustawy o emeryturach pomostowych), to zasadnicza różnica pomiędzy świadczeniem przedemerytalnym a wcześniejszym świadczeniem z tytułu starości polegałaby na tym, że aczkolwiek obydwie przyznawane są ze względu na osiągnięcie określonego wieku, to świadczenie przedemerytalne przyznawane jest również ze względu na sytuację na rynku pracy, zaś

wcześniejsze świadczenie z tytułu starości - z uwagi na spełnienie szczególnych warunków przez ubiegającą się o nie osobę (w przypadku emerytury pomostowej - posiadanie odpowiednio długiego stażu w szczególnych warunkach lub charakterze), a zatem bez związku z sytuacją na rynku pracy. Pozwalałoby to na uznanie emerytury pomostowej - przy uwzględnieniu jej cech i zasad przyznawania - za wcześniejsze świadczenie z tytułu starości, a zatem za rodzaj emerytury w niższym wieku emerytalnym. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na treść pisma Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 stycznia 2012 r., SPS-023-505/12 (dostępnego w bazie informacji prawnej LEX) zawierającego stanowisko w sprawie efektu likwidacji wcześniejszych emerytur, w którym stwierdza się, że „skorzystanie w przyszłości z emerytury przed osiągnięciem powszechnego wieku emerytalnego będzie możliwe wyłącznie w ramach systemu świadczeń dla osób wykonujących pracę w warunkach szczególnych lub o szczególnym charakterze, przewidzianych w ustawie z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych” (por. także art. 1 ust. 1 pkt 1 oraz art. 2 pkt 3 i 5 tej ustawy).

Wszystkie wskazane wyżej wątpliwości dotyczą wykładni prawa unijnego i nie były dotychczas przedmiotem wypowiedzi TSUE, a w związku z tym wymagają zwrócenia się do Trybunału z pytaniem prejudycjalnym.

W wyroku z dnia 4 czerwca 2002 r. (C-99/00, *Kenny Roland Lyckeskog*) TSUE stwierdził, że kiedy jego decyzje mogą być zaskarżalne do sądu najwyższego, sąd krajowy lub trybunał nie ma obowiązku, o którym mowa w art. 234 akapit trzeci TWE (art. 267 akapit 3 TFUE), kierowania pytania do Trybunału w celu wydania orzeczenia wstępnego, nawet jeśli badanie *meritum* przez sąd najwyższy jest uzależnione od uprzedniego oświadczenia o dopuszczalności. W judykaturze Sądu Najwyższego utrwalilo się stanowisko, że w sprawie, w której do wystąpienia do TSUE w postępowaniu prejudycjalnym (art. 267 TFUE) uprawniony i zobowiązany jest sąd drugiej instancji, Sąd Najwyższy, któremu na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. przedstawiono do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne wymagające wykładni prawa unijnego, odmawia podjęcia uchwały; w takiej sytuacji brak podstaw do wystąpienia przez Sąd Najwyższy do Trybunału z wnioskiem o wydanie orzeczenia prejudycjalnego (por. powołane wyżej postanowienie z dnia 28 kwietnia

2010 r., III CZP 3/10, wydane w sytuacji procesowej, w której od orzeczenia sądu drugiej instancji nie przysługiwała skarga kasacyjna do Sądu Najwyższego, a zatem niewątpliwie zastosowanie znajdował art. 267 akapit 3 TFUE). W postanowieniu składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 października 2015 r., III PZP 1/15 (OSNP 2016 nr 5, poz. 60) zajęto stanowisko, podzielane przez obecny skład tego Sądu, zgodnie z którym sądem, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu według prawa wewnętrznego w rozumieniu art. 267 akapit 3 TFUE, w polskiej procedurze cywilnej jest zawsze sąd drugiej instancji. W sprawie C-99/00, *Lyckeskog*, do szwedzkiego Sądu Najwyższego przysługiwał bowiem zwykły środek odwoławczy, jedynie ograniczony procedurą „przedsądu”. Według polskiej procedury cywilnej skarga kasacyjna jest natomiast nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, spełniającym przede wszystkim funkcje publiczne. Należy wobec tego przyjąć, że sądami, od orzeczeń których nie przewidziano w prawie krajowym środka odwoławczego w rozumieniu art. 267 akapit 3 TFUE, są zawsze sądy drugiej instancji. W razie potrzeby dokonania wykładni prawa unijnego przy rozpoznaniu apelacji, sąd drugiej instancji ma więc obowiązek wystąpienia do TSUE z pytaniem prejudycjalnym, choćby w sprawie tej przysługiwała skarga kasacyjna. W takiej sytuacji brak podstaw do przedstawienia Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego (art. 390 § 1 k.p.c.) oraz do wystąpienia przez Sąd Najwyższy do Trybunału z pytaniem prejudycjalnym.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji.